

BERZSENYI ÖRÖKÖSEI

Beszélgetés Kanyar Józseffel

Századunkkal csaknem egyidős a Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság, mely nemcsak átélte, de alakította is a kor irodalmi és közéletét. A névadó niklai remete jelentőségéről, a társaság reneszánszairól a Berzsenyi-örökség ápolásáról dr. Kanyar József nyugalmazott levéltárigazgatót, az elnökség tagját kérdeztük.



- Mielőtt a kezdetekről beszélnék, időzzünk a jelenben kicsit! A Berzsenyi Társaságot többször kényszerítették háttérbe különféle korok viharai, legutóbb 1985-ben kapott új lendületre. Mára ismét aktív részesevé, alakítójává vált a hazai irodalmi, művészeti életnek. Mit tart a Társaság mai hitvallásának, hivatásának?

- Berzsenyit és a róla elnevezett - századunkkal csaknem egyidős - Társaságot többször is háttérbe szorították az idők folyamán, még nyilvánossági jogától is megfosztották az elmúlt diktatúra kezdő évében: 1948-ban. Mindig akadtak azonban ellenfelei között tehetős „ügyvéd” védelmezők: a hazai társadalom írói és annak társadalmi élete, közöttük is olyanok, mint Széchenyi István, Németh László és Kodály Zoltán, akik egyedül is halhatatlanná tudták tenni a nevét. De azzá tette a róla elnevezett irodalmi társaság is, amelynek szinte félszázadon keresztül Takáts Gyula volt, és mindmáig ő az elnöke.

A Társaságot s annak munkáját az 'egyestörténelmi korszakok hiányérzetei és szükségletei hívták életre.

Századunk első felében a Berzsenyi-örökség gyűjtotta őrtüzek ápolását tűzte elsőként zászlajára a Társaság, azzal a hármassal, hogy a nagy költő szellemiségét és emlékét megőrizték, s vele együtt a ré-



gió jeles alkotóinak a kultuszát is segítsék, hogy munkájukkal az irodalom és a közönség kapcsolatrendszerét is kiépítsék a közművelődés terén.

A Társaság kezdetekben a provincializmus szelleme ellen lázadva egy szellemi korallszigetet teremtett a vidéki mezővárosban, a megalkulás után azonnal nagynevű szereplőket hívott a poros

kisváros pódiumára a fővárosból: Adyt, Reinitzet, Márfy, Mórát és Medgyessyt. Az irodalmi estek rendezői a kaposi nagynevű főgimnázium szálfegyéniségű, tudós tanárai voltak, akiknek sorából kerültek ki a Társaság elnökei és főtítkárai. Jómagam is a Társaság főtítkára és tudományos alelnöke voltam.

A legnagyobb törésvoanal a Társaság életében 1948 volt, amikor a diktatúra kezdő időszakában a belügyi kormányzat betiltotta működését. 1985-ben a Társaság neve és múltjának még mindig fénylő csillogása, országos hatáskörre való kibővülése adott számára új fordulatot. Az új horizont és az új program következtében nemzeti ambíciók vettek körül az új Társaságot. Tervnivalói ekkor már az országos művelődés ügyei voltak s nemcsak a régióéi! Egyre többet szerepeltette országos rangú tagjait, akik egyre több közéleti tárcát írtak fővárosi lapokban, a régióban pedig a Társaság folyóiratában: a Somogyban Pannónia művelődéstörténetéből és irodalmából a Dráva-szögtől - a Balatonon keresztül - az Órállók földjéig. Hatalmas

léptekkel mozdult előre; több százra emelkedett tagságával a Kárpát-medencében élő magyarság nemzettudatát kívánta erősíteni, Berzsényi-díjaival pedig a történelmi határokon kívül élő magyarság íróinak a munkáját kívánta elismerni.

- *Az ideológia korlátok tán végképp lehullottak már, az alkotói szabadság fő kerékkötője mára a pénztelenség lett. A Berzsényi Társaság mennyiben lelt rá a fennmaradás, a függetlenséget tisztelő mecénatúra forrásaira?*

- A Társaságot tagdíjak, irodalmi alapítványok, kuratóriumok, valamint önkormányzati testületek támogatásai tartják életben. Közgyűléseinek beszámolóit arról adnak tudósítást, hogy ezek a források biztosítják a Társaság működését, s folyóiratának fenntartását is lehetővé teszik.

- *A Társaság, s vele a társadalom nemcsak az ezredforduló, de a 2004-es centenárium felé is közelít. Talán nem korai a kérdés: zászlaján mely fontos értékkel lép fennállásának második évszázadába? Itt akár visszautalhatunk a Berzsényi-páholy 1903-ban rögzített, tíz pontból álló munkatervére, melyben a tennivalókat egészen konkrétan - kulturális intézmények fejlesztése, művelt és független sajtóorgánum megerősítése, Somogy vármegyei monográfia megírása - fogalmazta meg az akkori haladó értelmiség.*

A Társaság a millécentenárium és az ezeréves magyarországi iskolák jubileumi eredményeinek a szemügyrevételekor megállapíthatta, hogy az iskoláink életében közel sem történtek olyan jelentős alkotások, mint annak

idején a millénum esztendejében. Somogyban is ekkor rakták le a főgimnázium alapköveit, amelyre három év múltán felépülhetett a régió egyik legmagasabb intézménye. Az ország ma tele van súlyos panaszokkal, hogy a pénztelenség miatt nem tudjuk iskolaügyünket kellően támogatni. A piacósított kultúra folyamatában még a millénummal sem tudott párhuzamba vonható iskolaépítési eredményeket felmutatni iskolaügyünk ezereztendős jubileuma! Az eredménytelenséget szeretjük pénztelenséggel és szegénységünkkel magyarázni.

Szeretném megkérdezni, hogy Trianon után öt évvel, a gazdasági válság felé botorkáló esztendőkből, a húszas évek közepén Klebersberg Kunó kultuszminiszter, a kiváló történész miért tudott 5000 iskolát építeni, amelyre a nemzet rá tudta építeni az Alföld szőlő- és gyümölcsstermő agráriumát. Akkor tud egy ország nagyot alkotni, ha alkalmas személyiségek irányítják kulturális életét s ha szegénységének válságos állapotából - iskolái teremtő jövőképeken a megvalósításával ki akar abból szabadulni. Ezért kellene napjainkban is nemzeti tudatunk etikus és magasabb iskoláztatási színvonalával kultúrát építeni hazánkban! A középkori és a reformációkori évszázadokban többen áldoztak „az iskolaegyházak”, mint napjainkban a piacósított kultúra álliberális hívei! Amazok hatalmas áldozatokat vállaltak magukra, emezek pedig egyre több anyagi eszközt vonnak el tőlük. Ezzel a kultúrpolitikával aligha lehet Széchenyi programját végrehajtani: azaz az ország népét aligha lehet a nem-

zet sorába beemelni. Nem véletlenül tette szóvá a sorskérdések között Csoóri Sándor a Hitelben: a „kitépett nyelvű magyar iskolák” és az „alultáplált nemzeti tudat” kérdéseit.

Miután a Berzsényi Társaság a 2004-es centenáriuma felé közeledik, a nagy ünnepi alkalommal azoknak a kiváló történelmi személyiségeknek a gondolatait kell megvalósítani, amelyeket - Berzsényi eszmei mondanivalóival együtt - eddig még nem sikerült a nemzet javára megoldani. Elmaradtak még azoknak a Berzsényi-gondolatoknak is a hiánytalan megvalósításai, amelyeket Somogyban a Berzsényi Páholy rögzített 1903-ban, programjának tízpontos munkatervében. Ma kezdenek újra tevékenykedni a kulturális páholyok, amelyek Ady után és a liberális szabadkőmives páholyok programjaiban kezdtek megyénkben is megfogalmazódni annak idején. E rendszer-váltás utáni páholyok munkájában arra kell vigyáznunk, hogy ne csak a diktatúras közelmúlt TIT-es népművelés kérdéseit fogalmazzák programjaikba, hanem olyan tudományosan is értékes műveket tegyenek le Somogy asztalára, amelyek még eddig nem készültek el. Somogyban - példának okáért - jelentős tudományos alkotások közel másfélszáz kötetben kerültek már a történelmi publikációk asztalára, ámde még mindig hiányzik ezek sorából a megye történelmének új monográfiája, és a megye helytörténeti lexikonja, valamint újabb régészeti ásatásaink országos eredményei.

E törekvések során legyen számunkra iránytmutató annak felismeré-

se: kik voltak a régióban Berzsenyi eszméivel olyan erős kapcsolatban, akik a költő nagyságát igen magasra emelték a hazai irodalomban és művelődéstörténetben. Ilyeneket én két nemzedék soraiból is tudnék említeni. Az idősebbek sorából Kodály Zoltánt és Németh Lászlót. A fiatalabb generációból pedig a Széchenyi Művészeti Akadémia két tagját, akik Berzsenyi és Kodály életművéről tartották az elmúlt időszakban akadémiai székkfoglalójukat: Takáts Gyula és Fodor András. Úgy gondolom, hogy a Berzsenyi Páholy stafétabotját a Széchenyi Művészeti Akadémia, a Berzsenyi Társaság tudományos munkássága és folyóiratának rangos szerkesztése át tudja venni és magasabb szintre

korszakának kimagasló eredményeit. Első periódusának legnagyobb vállalkozása a megye történeti monográfiájának a megírása volt országos és helyi szakemberekkel. A kötet Csánki Dezső szerkesztésében 1941-ben jelent meg. A nagy értékű kötetet ma is fogadják a megyében, de az országban is.

Második nagy korszakában: 1936-ban, a költő halálának a centenáriumnán országos ünnepséget rendezett a Társaság, a Rádió hullámhosszán irodalmi estet sugároztak Kaposvárról. A centenáriumi ünnepségek inspirálták azokat az értékes irodalomtörténeti kutatásokat és publikációkat, amelyeket Merényi Oszkár (Berzsenyi költői művei, 1936, Berzsenyi ismeretlen és

- *Berzsenyinek nemcsak életében - részint a Kölcsey-kritika által -, de holtában sem igen volt nyugta. A niklai kripta, a magányos költő porhüvelyé, s a ház kalandos időket élt meg. Kanyar József, a társaság akkori főtákaraként személyesen vett részt a kripta fölnyitásában. Meséljen, kérem, a Berzsenyi-birtok viszontagságairól!*

- Negyedik és ötödik reneszánszát a Társaság a II. világháború után érte meg. Amikor a Társaság főtákarává választottak, a somogyi levéltárba kerülésem után azonnal hozzá láttam a Berzsenyi-kutatásnak. Izgalommal kerestem a jelenlétét a levéltári fondok sárguló lapjain. Minden korabeli forrást átnéztem róla és családjáról Somogyba érkezése után, hogy



tudja emelni hazánkban a Berzsenyi-kultuszt.

- A *Somogy folyóirat* - melynek a *Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság* a kiadója - 1994-es számában Ön a 90 éves évforduló előtt tisztelgett cikkében. Itt említi, a társaság reneszánsz-korszakait. Melyek voltak a korszakalkotó mérföldkövek?

- A Társaság 90. évfordulóján áttekintettük négy nagy

kiadatlan levelei, 1938 és Berzsenyi Dániel verseinek összevegei, 1938 és Vajthó László szerkesztésében Berzsenyi: A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairól (1932) című munkájában publikálódtak. Ekkor komponálta Kodály Berzsenyi: A magyarokhoz című ódájára az Éneklő Ifjúság új himnuszát, a hazai énekesrend kóruspódiumának a szignálját.

semmiféle titok és rejtély ne maradjon körülötte új hazájában. Nem is maradt, birtokviszonyaira vonatkozó adatok csakúgy kivilágosodtak belőlük, mint a családjára vonatkozóak. A birtokiratok azért izgattak: miképp gazdálkodott új megyéjében: az akkori Niklán. Különösképp arra voltam kíváncsi, miképp írhatta a Mezei szorgalmat - szinte válaszul - Széchenyi Hitel című kötetére. Közismer-

ten nagyrabecsülték egymást Széchenyivel, kötetekben több idézetet vettek át egymástól. De az is izgatott, hogy a művelt költő miképp olvashatott idegen nyelven a reformkorban - Nikláról bekocsizva - a kaposi megyei könyvtárban, ahonnan már korszerű agrárius könyveket is kölcsönözhetett és olvasmányjaiból miképp építhetett bele a Mezei szorgalom mondanói közé az Oekonomische Neuigkeiten oldalairól több agrárius és pénzügyi ismeretet.

- *A tagság zömét egykor is, ma is Somogy adta, ha jól gondolom. Ugyanakkor a társaság a haza, de főként a Dunántúl számos régióhoz kötődött tagjai által. Hogy áll a helyzet ma? Mennyire erősek a megyén túli irodalmi, kulturális kapcsolatok?*

- A Berzsényi-eszme barátai közül: kik csatlakoztak Hozzá? Hadd említsem kortársként a nagyok közül: Széchenyi Istvánt, utódként pedig a róla szóló tanulmánykötetével Németh Lászlót.

A Társaság súlyára és tekintélyére engedett következtetni az a tény is, hogy a centenárium tavaszán alakult meg a városban a Dunántúli írók Társasága. Ezidőtájt voltak vendégei a Társaságnak: Gulácsy Irén, kemény János, Molter Károly, Nyirő József, Szemlér Ferenc, Móra Ferenc és Mécs László. A Társaságnak ekkor, regionális keretei tágulván, több dunántúli városban állítottak szobrot és emléktáblákat. (Berzsényinek Niklán, Pálóczy Horváth Ádámnak Dunakömlődön, Rippl-Rónainak és Roboz Istvánnak Kaposváron, Pete Lajosnak Hetesen.) Még könyvkiadói tevékenységet is fejtett ki a

Társaság. Ezidőtájt jelent meg Merényi Oszkár: Magyar klaszicizmusa és Szöllősy Ferenc Balatoni aranyhíd című regénye.

A mikor a négyesviték Arárgzását megért Társaság újabb reneszánszát ülte 1946 őszén, 70 tagja között 14 olyan író volt, akik a Magyar írószövetségnek tagjai voltak. Felolvasó ülésein Tersánszky Józsi Jenő, Csorba Győző, Bohuniczky Szefi, Aprily Lajos, Jankovich Ferenc, Dallos Sándor, Bernáth Aurél, Passuth László, Morvay Gyula, Kolozsvári Grandpierre Emil, Tamási Áron, Déry Tibor, Vass László, Kassák Lajos, Berda József, Tatay Sándor, Sőtér István, majd a kaposvári és niklai mauzóleum és emlékház újjáépítésén Illyés Gyula, Németh László és Tolnai Gábor szerepeltek.

- *Az ifjú Csokonai, Somogy másik büszkesége, Új Helikont kívánt - s hiszen: jövedölt - költeményében. A társaság sokat tett e kívánalom beteljesüléséért. Tud-e integrálódni e Helikon Budapesthez, megtartva somogyiságát?*

- Az új Helikonról álmodó Csokonai után ezt a szép gondolatot is a Berzsényi Társaság vette a vállára, s azóta is - szinte évenként: Berzsényi születésnapján - megrendezi a helikoni napok ünnepi programjának eredeti színpadán: Keszthely kastélyának falai között. A Berzsényi-díjak alapításával és kiadványaival pedig magához kötötte azokat az írókat, akik a nemzeti tudat erősítésében ma országos súlyú és rangú tevékenységet fejtenek ki határainkon kívül, a magyar írók világtalálkozásának a megszervezé-

sével és folyóiratával pedig kontinensekre kiterjedő munkát tud végezni, egyszerre integrálja gazdaként a szülőföldet, a régiót, a nagyvilágot és a hazát.

De a Berzsényi-örökség védelmében állította helyre 1948-ban a niklai rogyadozó lakóházat és a temetőben lévő feldúlt kriptában ismét összegyűjtötte a „elszört csontokat” és egy szilfaurnába helyezte el, miután a nagy költő acélkoporsóját a II. világháború folyamán ismeretlen katonának feltörték és elvitték. 1948. május 9-én, a költő születése napján újra beszenteltették a mauzóleum kriptáját, az ünnepségen a niklai temetőben ezrével vettek részt Nikla és környékének népe, az ország nagy nevű íróival - Illyés Gyulával, Németh Lászlóval és Tolnai Gáborral és a Társaság elnökségével, a megye hivatalos képviselőivel együtt semmivel sem kisebb számban, mint az önkényuralom után: 1860. június 14-én az obeliszk állításakor.

Hosszabb szünet után 1985-ben újra feltámadt a patinás Társaság országos hatókörű egyesületté alakulva. Berzsényi költői örökségét és mindmáig időszerű mondanóját általa a nemzete vállalta magára. Szellemének „válódi nemességére” a nemzet és az elévülhetetlen idő nyomta rá - ezúttal is - az örökkévalóság pecsétjét - írtam záró akkordul „Múzsáknak szentelt kies tartomány” című művelődéstörténeti kötetemben. Berzsényi szelleme már az egész fölé kiterjesztette védőszárnyait! Benne kisebb hazájára: Somogyra is!

Balassa Tamás



HARANGOZÓ FERENC • A SZIVÁRVÁNY ALATT